

RIMSKI PRVOSVEĆENICI U VRIJEME ĆIRILOMETODSKE MISIJE

Roman Pontiffs in the Time of Cyrillo-Methodian Mission

Silvio Koščak – Kristijan Kuhar

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.43-61

Abstract: KOŠČAK, Silvio – KUCHAR, Kristijan. *Roman Pontiffs in the Time of Cyrillo-Methodian Mission.* The Mission of Saints Constantine Cyril and Methodius in Great Moravia in the second half of the 9th century took place in certain historical context and paradigm that was determined by theological and disciplinary regulations of the Roman church. Authors are presenting church historical context of the Cyrillo-Methodian mission, the activity of the Roman pontiffs and theological thought that was developed in the ninth century and that had an influence on the inculturation mission of Saint brothers. With this research, authors are introducing interdisciplinary approach in the theological research, by connecting historical and theological conclusions.

Keywords: *Saints Constantine Cyril and Methodius, Cyrillo-Methodian mission, theology, christian missions, Roman pontiffs, Church teaching, liturgy, paradigm of unity*

Abstrakt: KOŠČAK, Silvio – KUCHAR, Kristijan. *Rímski pápeži v období cyrilo-metodskej misie.* Misia svätých Konštantína-Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, odohrávajúca sa v druhej polovici 9. storočia, sa uskutočnila v určitom historickom kontexte a paradigme vymedzenej teologickými a disciplinárnymi smernicami rímskej cirkvi. Autori článku predstavujú cirkevno-historický kontext cyrilo-metodskej misie, aktivity rímskych pápežov a teologické myslenie, ktoré sa vyvinulo v 9. storočí a ktoré malo vplyv na inkulturačnú misiu solúnskych bratov. Svojím výskumom autori článku prinášajú interdisciplinárny prístup v teologickom bádání spájaním historických a teologických záverov.

Kľúčové slová: *Svätí Konštantín-Cyril a Metod, cyrilo-metodská misia, teológia, kresťanské misie, rímski pápeži, cirkevné učenie, liturgia, paradigma jednoty*

Uvod

Među mnogim misijskim pothvatima kršćanstva kroz srednji vijek, nakon pada rimskoga carstva i doseljavanja novih naroda na područje Europe, misija svetih Konstantina Ćirila i Metoda posebno privlači pozornost i ukazuje potrebu ponovnog historiografskog vrednovanja temeljenog na interdisciplinarnom pristupu teološkoj kvalifikaciji vremena.

Povijesne činjenice, iako već historiografski pomno istražene, pokazuju jednu stranu misijskog pothvata Svete braće, ne uzimajući dovoljno u obzir teološke i duhovne tekovine vremena u kojemu se odvijala misija te koji su možebitno utjecali na njezino ostvarenje.¹ Paleoslavistička

¹ Povijesne činjenice iznošene su u vrijednim radovima povjesničara i paleoslavista, posebno tijekom 20. stoljeća, te su često uvjetovane tezama koje idu u prilog stvaranju novih državnosti na područjima

istraživanja korpusa liturgijskih tekstova staroslavenskog kanona, koja su paleografski, lingvistički i povijesno-književno vrlo vrijedna, iziskuju teološko-liturgijsku kvalifikaciju koja bi ukazala na podrijetlo, funkciju i tradiciju tih liturgijskih tekstova, te uputila na donošenje kvalitetnih rezultata. Da bi se dobila cjelokupna slika vrijednih znanstvenih rezultata potrebno je u istraživanja uvesti, interdisciplinarnim pristupom, teološku refleksiju povijesnih, te liturgijskih i povijesno-književnih istraživanja. Ćirilometodska misija, iako je baština slavenskih naroda i povijesti srednje i jugoistočne Europe, neodvojivo je dio povijesti Crkve koja ima svoje vlastite metode i pristupe kojima povijesne činjenice promatra u refleksiji teološke stvarnosti vremena, uzimajući u obzir i već donesene znanstvene zaključke.²

Ovim radom, prikazom djelovanja rimskih prvosvećenika, kao i teološke misli povezane s ostvarivanjem misije i evangelizacije Europe, u istraživanjima ćirilometodske misije, želimo otvoriti vrata teološkoj znanstvenoj disciplini u ova istraživanja.

Društvena povijest, koja je dovela do ostvarenja misije svetih Konstantina Ćirila i Metoda, svetaca Zapadne i Istočne Crkve, te zaštitnika Europe, odvijala se i unutar crkvene povijesti praćene teološkim orisima vremena i djelovanjima rimskih prvosvećenika koji su bili zaduženi za čuvanje pravovjernosti, ćudoređa i crkvene politike svoga vremena, a sve u nastojanju da ostvare evandeoske zapovijedi i sačuvaju jedinstvo i tradiciju Crkve općenito.

Njihovo djelovanje iziskivalo je izlaženje u susret novim narodima doseljenima na prostore srednje Europe, brigu za kristijanizaciju i utvrđivanje kršćanskog društvenog poretka. Pored tih zadaća, koje izvire iz samog poslanja Crkve, rimski su prvosvećenici morali voditi brigu za diplomatske odnose s postojećim i novim državnostima, koje su se u jeku društveno-političkih promjena u srednjem vijeku nerijetko miješali u pitanja svetog poslanja Crkve. Evangelizaciju i kristijanizaciju novih naroda Europe, uspješno su završili misionari poslani od mjesnih Crkava, redovito na kontaktnom području. Uspostavljanje redovite crkvene hijerarhije na čelu s mjesnim biskupom, a s time i uspostava kršćanske kulture temeljene na tradiciji vjerovanja, bogoslužja i ćudoređa, bio je novi misijski pothvat koji se odvijao prema drugačijem modelu ili paradigmatu nego što je to početna evangelizacija i kristijanizacija.

Sveti Konstantin Ćiril i Metod na prostore Moravske i Panonije dolaze upravo s ciljem uspostave kršćanske kulture i redovite crkvene hijerarhije, a uz novo pismo, jezik i liturgijske knjige, sa sobom donose i novu paradigmatu misijskog djelovanja, temeljenu na izvrsnom poznavanju kulture, političkih odnosa te diplomatske domišljatosti, s ciljem uspostave jedinstva slavenskih naroda s rimskom Crkvom.

Povijest tvrdi da je misija Svete braće, smrću sv. Metoda 885. godine, doživjela slom i opću propast započetog djela. No, činjenice govore u prilog ostvarenju paradigmatu jedinstva te nastavak plodnog djelovanja učenika Svete braće na području srednje i jugoistočne Europe, na prostoru Zapadne i Istočne crkvene kulture, u srednjovjekovnim književnostima *Slaviae orthodoxae* i *Slavae romanae*, stvarajući tako dva neodvojiva kulturna i duhovna pola slavenske kulture.

Srednje Europe. Uzimajući u obzir rečeno, smatramo da je takvim istraživanjima potrebno dodati i ona koja će interdisciplinarnim pristupom potvrditi ili dopuniti dosadašnje rezultate.

² „Bavljenje poviješću Crkve uključuje poznavanje novih stečevina i novih metoda. No važno je i to da se ne zanemari ni ona tradicionalna povijest, naime povijest kulture i ideja koja zahtjeva poznavanje kronologije, događaja te života i djela velikih ljudi“ (Bedouelle 2004, 33). Za metodologiju rada vidi Bedouelle (2004, 17-36).

Misija sv. Konstantina Ćirila i Metoda među Slavenima u širem kontekstu evangelizacijskog djelovanja Crkve

Misijsko djelovanje (lat. *missio*)³ označuje se u teološkoj znanosti kao „slanje nekoga da nešto uradi u ime drugoga“ (usp. Hellwig 2005b, 77; Zovkić, 1970). U tom kontekstu pojam *misija* upotrebljava se „za Isusovu otkupiteljsku zadaću“ (Hellwig 2005b, 77), djelovanje Crkve u svijetu, pojedinaca te zajednica u naviještaju Evanđelja izvan zadanih okvira Crkve, kao i unutar zajednice krštenih, u današnjem pojmu *reevangelizacija* (usp. Hellwig 2005b, 77). Tijekom povijesti zadaću provođenja evangelizacije imale su redovničke zajednice koje su svojim radom nastojale prenijeti poruku evanđelja (Hellwig 2005b, 77), kao i misionari koji su tijekom ranog i razvijenog srednjeg vijeka na područjima Europe uspostavljali kršćansku kulturu temeljenu na kristijanizaciji novih naroda koji su se naselili na određenim područjima.

U počecima Crkve, apostoli su bili nositelji misija, vjerni zapovijedi svoga Učitelja da idu po svem svijetu i naviještaju Evanđelje svakom stvorenju (usp. Mk 16, 15), a među njima istaknuli su se apostoli Pavao i Petar, koji su svojim misionarskim radom došli do Rima (usp. Hellwig 2005a, 334). „Tradicija prikazuje kako su se drugi apostoli i učenici kretali iz Jeruzalema u svim pravcima, a njih su slijedili misionari od jednog naraštaja do drugoga.“ (Hellwig 2005a, 334). Od velikih misionara Crkve kroz povijest ističu se imena sv. Patrika (Irska), sv. Augustina Canteburyjskog (Engleska), sv. Bonifacija (Njemačka), te apostoli Slavena sv. Konstantin Ćiril i Metod (usp. Hellwig 2005a, 334).

Tijekom povijesti nosioci misija, u svojem djelovanju koje je u temeljima imalo širenje poruke Isusa Krista, zauzimali su određeni pristup ili model kako bi njihova poruka naišla na prihvaćanje. Tako možemo razlikovati „tri glavna pristupa evangelizaciji (misiji)“ (usp. Hellwig 2005a, 334). U literaturi se navodi pristup takozvanog *jednosmjernog prijenosa bogatstava* – prilaženja narodima i pojedincima koji nisu upoznali evanđelje, ali s težnjom da se *iskorijeni* kultura naroda kojima je misija poslana. Ovakav model bio je pogodan za ostvarenje kolonijalnih težnji (Hellwig 2005a, 334) vladara zemalja iz kojih su u misije odlazili širitelji poruke Evanđelja. Jedan od pristupa evangelizaciji naroda je model *zasadićvanje i prilagodba*. Takav model primjeren je svakom vremenu i mjestu naroda koji nije upoznao Evanđelje, budući da misionari najprije uče o narodima kojima su poslani, kako bi Evanđelje kasnije prilagodili u inkulturacijskom misijskom djelovanju. Model *utjelovljenja* dvosmjerni je proces misije u kojem adresati misije, oni kojima su misionari poslani u misijsko djelovanje, specifičnošću kulturno-religijskog konteksta obogaćuju same nosioce misije te kulturu iz koje dolaze (Hellwig 2005a, 334-335).

Evangelizacijski procesi, prema nekom od navedenih modela, imali su određene paradigmatičke oznake. Paradigmatički⁴ promatrano možemo razlikovati „model *dovršene misije, ponovno pokrenute, skrovite, contra gentes, ad gentes i povijesno-spasenjske misije*“ (Semeraro 2009, 654-655). Postavke određenih modela možemo pronaći i u kontekstu misije svetih Konstantina Ćirila i Metoda, dajući neke naznake za šire razumijevanje prema hagiografskim i povijesnim izvorima.⁵ Ćirilometodska misija pod tim je vidom *ponovno pokrenuta, povijesno-spasenjska i ad gentes* misija s inkulturacijskim ciljem. Prema tome, misija Svete braće zapravo je bila uređena po posve novoj paradigmi, koja je imala drugačije ciljeve od početne misije, tj. kristijanizacije, te je bila

³ Kao sinonimi za misije, u povijesnoj se literaturi pojavljuju pojmovi: evangelizacija, kristijanizacija, misija, i drugo.

⁴ Pojam „paradigma“ koristi se u teološkom značenju kojim se želi opisati model prema kojemu se određeni misionari odnosili u svojem evangelizacijskom djelovanju. Pojam paradigme ovdje se koristi uvjetno.

⁵ Hagiografski izvori su Žitija svete Braće, pisana crkvenoslavenskim jezikom. Historiografski izvori su papinska pisma i povijesni anali, sabrani posebno u zbirci *Magnae Moraviae fontes historici*.

usmjerena stvaranju kršćanske kulture. Zadaća Svete braće nije bila u slavensko okružje unijeti utjecaj Bizanta ili pak proširiti utjecaj Istočne crkvene hijerarhije na misijskom području kao što su to činili misionari koji su započeli evangelizaciju Slavena⁶, već im se pristupalo kao ravnopravnom narodu među svim ostalim narodima tada poznatog svijeta kojemu je trebalo ustanoviti kršćansku kulturu koja će ovaj narod povezati s ostalim narodima zapadne crkvene uljudbe. To je vidljivo i iz „Žitija Konstantinovog“, u dijelu u kojem se govori o poslanstvu kneza Rastislava caru Mihaelu: „Naši su se ljudi odrekli poganstva i pridržavaju se kršćanskoga zakona, ali mi nemamo takvoga učitelja koji bi nam (...) pravu kršćansku vjeru objasnio, te da bi se u nas ugledale i druge zemlje“ (Žitije Konstantinovo 14; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89). U „Žitiju Metodovu“ također nalazimo zapis o poslanstvu kneza Rastislava s njegovom željom da mu se pošalju misionari koji neće biti kao oni koji su među njima djelovali do tada, jer kako navodi tekst: „Među nas su ušli mnogi učitelji kršćani, od Talijana, Grka i Nijemaca, i uče nas različito, a mi smo Slaveni priprost narod i nikoga nemamo tko bi nas naučio istini i razumno objasnio“ (Žitije Metodovo 5; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 91-119).

Misionari koji su započeli rad na evangelizaciji Slavena ujedno su i započeli su borbu oko prevlasti, dok je sam narod, iako priprost, shvatio važnost evanđeoske poruke kao i njezine važnosti za osobni i zajednički život.⁷ Stoga su Sveta braća naišla na odobravanje slavenskog naroda te su srdačno prihvaćeni po svom dolasku (usp. Žitije Konstantinovo 15; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89) – još više iz razloga što su među njih došli s pripremljenim knjigama za pouku učenika na slavenskom jeziku.⁸ Tako su nadogradili misiju koju su započeli „irsko-škotski misionari u 8. st., a karolinški (bavarski) na početku 9. st.“ (usp. Tandarić 1986, 370).

U Žitiju Konstantinovu navodi se, za teološko shvaćanje njegove misijske revnosti, pojam „praotačke časti“. Zamisao svetog Konstantina Ćirila i njegova želja za postizanjem takozvanih *praotačkih časti* misiju čini *povijesno-spasenjskom*. Svaki čin njegova misijskog djelovanja, od navještaja evanđelja, stvaranja novog jezika i pisma, pouke učenika, i slično, za cilj ima vječno spasenje adresata misije. Ideja stjecanja i življenja *praotačkih časti* iznesena je u „Žitiju Konstantinovu“ u opisu događaja u kojemu mu Bizantski logotet želi predati svoju pokćerku za ženu. Sveti Konstantin Ćiril odbija ponudu uz napomenu: „... meni nije ništa draže od učenja pomoću kojega ću doći do spoznaje kako da steknem *pradjedovske časti i bogatstva*“ (Žitije Konstantinovo 4; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89). Ideju pradjedovskih časti nalazi kod Grgura Nazijanskog, kojeg sveti Konstantin Ćiril zaziva da mu bude „učitelj i prosvjetitelj“ (Žitije Konstantinovo 3; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89). U susretu s Kozacima (Hazarima), među koje je došao po jednom od Bizantskih evangelizacijskih poslanstava „Konstantin je Filozof stavu o izabranosti Abrahamovih sinova suprotstavljao stav o jednakosti Adamove djece, a na više je mjesta pokazao svoje razumijevanje odnosa općeg i posebnoga“ (Damjanović 2015, 41). Prema Grivcu (usp. Grivec 1985, 22-25) ta je ideja posebno razrađena u 9. i 11. poglavlju „Žitija Konstantinovog“, a podrazumijeva jednakost svih naroda pred Kristom, prema kojem se adresati misije usmjeravaju bez obzira na razlike u narodnosti, jeziku, statusu

⁶ Za misionarenje Slavena vidi literaturu: Jedin (2001, 261-273); Zagiba (1964, 274-311); Dvornik (1964, 85-125); Dvornik (1970); Bosl (1964, 1-38).

⁷ „... možemo primijetiti kako je Istočna Franačka jasno odbila prihvatiti novu crkvenu autonomiju s nadom da će neutralizirati buntovne susjede te uklopiti novu crkvenu i društvenu strukturu pod franačkom vlašću“ (Betti 2014, 41).

⁸ Slavensko prihvaćanje misije vidljivo je i po Metodovom povratku iz Njemačkog zarobljeništva nakon što su ga je tamo zatočilo svećenstvo zavidno na uspjesima misije, narodnog jezika što je bio uzrok potiskivanju njemačkog klera i kasnije uspostava vlastite hijerarhije (usp. Žitje Metodovo 10; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 91-119).

unutar društva, spolu ili dobi. „Briga za slavenski narod nije bila samo sentimentalne naravi, ona je duboko ukorijenjena u teološke temelje njegove filozofije o čovjeku kao mogućnosti prvotnoga Adamova stanja“ (Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 36). *Praotačke časti* temelj imaju i u teologiji sv. Pavla, a razradom misli koja se iščitava iz „Žitija Konstantinovog“, i temelji se ponajprije na njegovim djelima kao i svjedočanstvima o njima, svrstavaju svetog Konstantina Ćirila u red posljednjeg velikog imena otačke teologije, kako na Istoku tako i na Zapadu (usp. Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 37).

Misija Svete braće, postavljena na ovako prikazanim temeljima, imala je nekoliko stupnjeva: 1. učenje pisanja i kršćanskog nauka; 2. odgoj klera iz naroda obuhvaćenog misijom (usp. Tandarić 1986, 371), 3. koji je temeljen na ustanovljenom bogoslužju na slavenskom književnom jeziku čime misija dobiva inkulturacijske konture (usp. Kuhar 2014, 363-379). Nakon što su Sveta braća uspjela uspostaviti domaću crkvenu hijerarhiju, kler i učenici Svete braće i sami su krenuli u misijsko djelovanje vodeći se naučenim principima.

Daljnja analiza ćirilometodske misije, koja će nas dovesti do teološke misli rimskih prvosvećenika 9. stoljeća, vodi nas do potrebe kratkog pregleda života i misijskog puta Svete braće.

Život Svete braće i misija među Slavenima

Sveti Konstantin Ćiril bio je jedan od najobrazovaniji intelektualaca iz redova carigradskih dvorskih *sveučilišnih* profesora 9. stoljeća. Iskazao se kao uspješni predvodnik bizantske misije među Hazarima ili Kozacima. Prema hagiografiji pronašao je relikviju sv. Klementa pape i mučenika, bio je uspješan u filozofsko-teološkim raspravama među poslanstvima, te ga uz navedene zasluge, zajedno s bratom svetim Metodom, car Mihael šalje u novu misiju. Naime, moravski knez Rastislav caru Mihaelu 862. godine šalje poslanstvo s molbom da car, prema svjedočanstvu Žitija Konstantina Ćirila, u Moravsku pošalje „takvog učitelja koji bi nam našim jezikom pravu kršćansku vjeru objasnio, te bi se u nas ugledale i druge zemlje“ (Žitije Konstantinovo 14; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89). Grivec ističe kako je u tom pozivu „izražena misao i želja slavenskog jedinstva koje su Ćiril i Metod svojim vjerskim i prosvjetnim radom zaista i ostvarili“ (Grivec 1985, 49). Uz to, kod Rastislava je postojao strah da se u njegovoj zemlji, koja je tek bila osamostaljenja u ratovima, ne proširi utjecaj iz istočnofranačkih biskupija, posebno Regensburga i Passaua.⁹ Stvaranjem jedinstvene, moravske crkvene hijerarhije, knez bi mogao ostvariti proces osamostaljenja. Nakon što se po istom pitanju obratio i u Rim ne dobivši odgovor, obratio se Bizantu koji mu šalje braću Konstantina Ćirila i Metoda.¹⁰ Sastavivši novo pismo prilagođeno slavenskom jezičnom sustavu, te prevevši najvažnije liturgijske knjige na novi književni jezik, Sveta su braća mogla započeti djelovanje. Sveti Konstantin Ćiril, a možemo to reći i za svetog Metoda koji je u počecima pratitelj, a kasnije aktivan provoditelj Misije, vođen željom za postizanjem *praotačkih časti* kao idealom dostizanja jednakopravnosti i jedinstva naroda koje je postojalo u prvobitnom stanju čovječanstva prije pada u istočni grijeh, te bogoslužjem, na savršen je način izrazio, kako ističe kardinal Hermenegildo Pellegrinetti, „ideju kršćanskog

⁹ Povezanost Rima, Salzburga, Passaua i Regensburga važna je za razumijevanje tradicije povijesne priče o sv. Konstantinu Ćirilu i Metodu, a napose o crkvenom ustrojstvu i liturgijskoj praksi. Izvan ove povezanosti, temeljene na mnogim historiografskim dokazima koji izlaze iz okvira ovoga rada, te do kojih je trenutno došla medievistička historiografija, ne može se tražiti druge dokaze o povezanosti zapadne Crkve i ćirilometodske misije. Upravo je radi zanemarivanja ove povezanosti, čitavo djelo Svete braće kroz historiografiju 19. i 20. stoljeća neosnovano uklopljeno u isključivo bizantski kulturni i crkveni krug.

¹⁰ Usp. Ćiril i Metoda, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13585>

jedinstva“ – katoliciteta (usp. Grivec 1985, 52).¹¹ Upravo su zato dolaskom u Moravsku braća dobro primljena jer je narod vidio da donose cjelovito evanđelje, a ne politički program vezan uz teritorijalne pretenzije ili utjecaje svojih vladara (usp. Grivec 1985, 54-55).

Prema Žitiju Konstantinovom (usp. Žitije Konstantinovo 15; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 27-89), misija u samim počecima nailazi na velik otpor u istočnofranačkom, budući da prava na teritorij i utjecaj polažu salzburški nadbiskupi, koji su inicirali kristijanizaciju slavenskih naroda na prostoru srednje Europe. Problem su predstavljali osporavatelji novog, slavenskog jezika bogoslužja, o čemu svjedoči i „Žitije Konstantinovo“ kada se navodi kako je „Konstantin (...) njihov stav nazvao trojezičnim prokletstvom (trojezična hereza) i suprotstavio im se različitim argumentima“ (Damjanović 2015, 41), posebno svetopisamskim navodima koristeći ponajprije svetog Pavla (usp. Damjanović 2015, 41).

Kako bi Misija dobila cjelinu, Sveta braća s odabranim učenicima odlaze u Rim kako bi pred rimskim prvosvećenikom iznijeli plodove svoga djelovanja, zatražili dopuštenje za slavljenje liturgije na staroslavenskom jeziku koristeći liturgijske knjige pisane glagoljičkim pismom, te kako bi od rimskog prvosvećenika bili zaređeni u svrhu ostvarenja cilja svoje misije, tj. uspostave redovite crkvene hijerarhije koja će biti pod jurisdikcijom rimske Crkve kojoj je pripadalo područje Moravske i Panonije. Bratulić ističe da su se Braća sama dala pozvati od Rima (Bratulić 1986, 46), jer tako bi se Kurijalni protektorat Misije i bogoslužje na slavenskom jeziku istaknuo te dodatno potvrdio, a domaći kler osigurao od napada zavidnika. „Ćirilometodska tradicija, prvenstveno utemeljena na slavenskim izvorima, tvrdi kako se prvi kontakt između tako zvanih Apostola Slavena i Apostolske Stolice dogodio pod okriljem pape Nikole I. (858 – 867) i pape Hadrijana II. (867 – 872)“ (Betti 2014, 43).

Sveta Braća na poziv pape Nikole I., pape diplomata koji je želio obnoviti položaj Rima prije no što su započeli problemi u odnosima Istočne i Zapadne Crkve, dolaze u Rim. Dočekuje ih Nikolin nasljednik Hadrijan II. koji pismom slavenskim knezovima Rastislavu, Svatopluku i Kocelju naslovljenom *Gloria in excelsis Deo* (usp. Žitije Metodovo 8; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 91-119) odobrava prevedene crkvene knjige i započeto djelovanje. Jednako tako i poslanica pape Ivana VIII. *Industriae tuae* Svatopluku potvrđuje pravovjernost i odobrava slavensku liturgiju. Iznesene činjenice o pontifikatima Nikole I. i Hadrijana II., kao i pontifikat Ivana VIII., daju naslutiti da je Kurija s Misijom imale šire planove od samog stvaranja slavenskog jedinstva s rimskom Crkvom – još više ako se u obzir uzmu prethodno spomenuti zapisi iz *Liber pontificalis*.

Pontifikat Stjepana V., za vrijeme kojeg dolazi do sloma Misije i lokaliziranja na usko područje kneževine Moravske, kao i svi interdikti koje je izdao Stjepan V. stavljajući se na stranu franačkog i njemačkog klera koji uvodi s papinskim dopuštenjem, praksu *filioque* klauzule u nicejsko-carigradskom Vjerovanju te time nastavlja produbljivati jaz između Istoka i Zapada, mogu dati naznake za tumačenje da su prethodna tri pontifikata nastojala probleme rješavati na razini koja odgovara crkvenosti, odnosno Evanđelju, dok se kasnije nastavila težnja za čisto političkim djelovanjem i previranjima od kojih su Sveta braća za života, još od raskola patrijarha Ivana i Focija, bježala u samoću monaških zidina. Da je papa Stjepan V. pristao uz takvu politiku svog pontifikata, koja je u rezultirala slomom Misije, može se zaključiti i iz *Liber pontificalis*, u dijelu o pontifikatima Nikole I. i Hadrijana II. Zanimljivo je da se u tim tekstovima uopće

¹¹ U svom djelovanju ovakav su stav zauzimali i učenici Svete braće pa se tako u hrvatskim krajevima može naći istinski duh početaka misija. Kakao ističe Damjanović, u kolofonu prve hrvatske tiskane knjige Misala po zakonu rimskoga dvora nalazi se datum završetka tiska knjige, 22. veljače 1483., na dan slavlja Katedre Svetoga Petra. „Glagoljaši su izabrali taj datum kako bi rekli: Mi smo pravi katolici, mi samo nećemo latinski.“ (Damjanović 2015, 42).

ne spominju sveti Konstantin Ćiril i Metod, kao ni formiranje crkvene hijerarhije u Moravskoj, odnosno Panoniji (usp. Betti 2014, 43-44). Prihvaćajući optužbe franačkog i njemačkog klera koje su ozloglasile Misiju, kao i novo uspostavljenu crkvenu hijerarhiju u slavenskim kneževinama, tim nespominjanjem svetih Konstantina Ćirila i Metoda u kontekstu kurijalne politike od 858. do 872. htjelo se stvoriti svojevrstan zaborav i iz pamćenja izbrisati moguće veze Rima i Misije te ne samo lokalnog plana učvršćivanja evanđeoske poruke u jednom narodu, već šireg plana obnove univerzalne Crkve.

Ovo nam je povod kako bismo pobliže proučili konteksta vremena u kojem su djelovali pape iz spomenutog razdoblja, dakle od početka pontifikata pape Nikole I. do kraja pontifikata papa Stjepana V., kao i njihove živote.

Povijesne okolnosti povezane sa stvaranjem ćirilometodske misije

Deveto stoljeće predstavlja u povijesti Crkve i povijesti Europe općenito, vrijeme u kojemu se odvijaju prekretnice koje će uvjetovati kasniju povijest toga prostora. „Povijest rimske Crkve dosegla je u 9. stoljeću jedan od svojih vrhunaca za vrijeme pontifikata Nikole I. (858 – 867), Hadrijana II. (867 – 872) i Ivana VIII. (872 – 882) Odnos papinstva i carstva promijenio se iz osnova. Te promjene uvjetovane su verdunskom diobom, a kasnije time što je ugasila muška grana lotarovske carske loze.“ (Jedin 2001, 158).

Papinstvo u 9. stoljeću nalazi se u napetosti zapada i istoka. Na zapadu se rađa i razvija franačko carstvo, koje verdunskim sporazumom 843. godine biva razdijeljeno među nasljednicima Ljudevita Pobožnog, počinju borbe za investituru, a i u samom Rimu odvijaju se napetosti koje je nemoguće bilo obuzdavati. Sredina stoljeća obilježena je i napetostima s istočnorimskim, tj. bizantskim carstvom, pogotovo u pitanjima posljedica ikonoklazma, Focijevim raskolom koji u zapadnoj, katoličkoj crkvenoj historiografiji još nije našao svoju rehabilitaciju i pravednu presudu. Na prostorima na koje je nekoć Rim polagao jurisdikcijsko pravo, a koje su Avari, potom i Slaveni zaposjeli stoljeće ranije, stvaraju se nove kršćanske državnosti koje se žele osamostaliti i osloboditi istočnofranačkog vazalstva uspostavom redovite crkvene hijerarhije koja bi označila završetak inicijalne evangelizacije i kristijanizacije.

U takvoj potrebi javlja se 862. godine neuspjeli poziv moravskog kneza Rastislava Rimu da mu pošalje biskupa i učitelja koji će pokršteni narod učvrstiti u kršćanskoj uljudbi svojstvenoj zapadnoj Crkvi. Vjerojatno je Rastislav znao da je na teritoriju koji je nasilno otkinut od rimske jurisdikcije, a suradnjom s Rimom zadobio bi povlašteni položaj i mogućnost osamostaljenja. Unatoč izostanku odgovora iz Rima, Rastislav se okrenuo Bizantu, koji je poslanjem Konstantina Ćirila i Metoda htio položiti pravo nad novopokrštene slavenske kneževine. Slično će postupiti i dolaskom Mađara na područje Panonije (usp. Kotje-Moeller 2008, 59).

Među događajima iz povijesti koji su doveli do ostvarenja misije treba uzeti u obzir odnose Rima i Bizanta u 8. i 9. stoljeću, te povezanost Rima s istočnofranačkim dijecezanskim sjedištima koja su inicirala kristijanizaciju moravskog i panonskog područja naseljenog Slavenima.¹²

Pored teoloških pitanja koja su u temelju Misije, svakako ulogu imaju i određena politička pitanja, koja se pored teoloških, povlače iz 8. stoljeća i nagrđuju odnose Rima i Bizanta. Ta politička pitanja odnose se na izuzeće Ilirika iz rimske jurisdikcije 732. godine, raskol stvoren

¹² O tematici odnosa Bizanta i Rima te pitanju kristijanizacije južnih Slavena, među ostalim djelima vidi: Dvornik (1964, 85-125). Za problematiku evangelizacije češko-moravskog prostora vidi: Bosl (1964, 1-38).

ikonoklazmom i djelovanjem patrijarha Focija, te stvaranje novih državnosti na područjima srednje i istočne Europe uz potrebu kristijanizacije i inkulturacije kršćanstva.

Češki medievist i vrsni poznavalac povijesti slavenskih naroda František Dvornik, bilježi da su Rim i Bizant imali dobre diplomatske odnose po pitanju pokršćavanja te da nije bilo političkih pretenzija. Problem je nastao kada je 732. godine car Lav III. izuzeo Ilirik iz rimske jurisdikcije kaznivši tako papu Grgura III. zbog njegove osude ikonoklazma (usp. Dvornik 1964, 88).

Borba između rimskog prvosvećenika i bizantskog cara za Ilirik počinje, prema Dvorniku, kada je papa Nikola I. 860. godine u pismu poslanom caru Mihaelu III. izrazio sumnju glede legitimnosti postavljanja Focija za patrijarha, a u tom činu postavlja u pitanje izgublenu jurisdikciju nad cijelim Ilirikom koji je papinstvo izgubilo 732. godine. Od cara Mihaela III. papa je tražio da mu vrati njegova prava nad svim onim provincijama koje su bile povezane s rimskim patrijarhatom (usp. Dvornik 1964, 98-99). „Veliki plan da se gubitak Ilirika, solunskog papinskog vikarijata, nadomjesti osnivanjem opsežne slavenske crkvene provincije zasnovao je Nikola I., a Hadrijan je taj plan u širokim potezima nastavio.“ (Jedin 2001, 168). Međutim, time su izgubljeni dobri odnosi s bavarskom crkvom koja se opirala osnivanju panonsko-moravske nadbiskupije.

Ovakva pitanja ostavljaju povijest još uvijek otvorenu. Pogotovo novija istraživanja odnosa Rima i Bizanta koja su temeljena ne toliko na geopolitičkim pitanjima već na pitanjima teološke i liturgijske pretenzije koje su bile prisutne na području srednjeg Mediterana.

Utjecaj Franaka na kristijanizaciju, uspostavu crkvene organizacije i kršćanske kulture među Slavenima, posebno se zaustavilo na hrvatskom, tj. dalmatinskom području. Dvornik ističe da je uspostavom ninske biskupije kao samostalne i pod jurisdikcijom Rima, Rim želio zaustaviti franačku crkvenu i misionarsku prevlast, koja se pojavljuje kao drugi problem Rima na području Ilirika, te je prema tome Rim htio izići na područje Panonije sa svojim misionarima kako bi oživio metropolitansku tradiciju Sirmija (usp. Dvornik 1964, 100). Tako na prostoru Ilirika susreću se tri snažne duhovne i kulturne sile: Rimska, Bizantska i Franačka, a uz njih nastaju nove državne tvorevine slavenskih naroda.

U ovakvim okolnostima ostaje otvorenim pitanje zašto papa Nikola I. nije odgovorio na poziv kneza Rastislava da mu pošalje učitelje kršćanstva i biskupa, kada je na taj način mogao ponovno zadobiti uzurpiranu jurisdikciju i supremaciju nad Ilirikom i nad slavenskim narodima koji su kršćanstvo primili po zapadnom obredu, a time bi se osigurao i od franačke pretenzije nad ta područja.

Jedan od odgovora nudi Dvornik koji tvrdi da je papa Nikola I. previše ovisio o pomoći Franaka te je vjerojatno zato zanemario Rastislavov poziv (usp. Dvornik 1964, 197). Dvornik na to bilježi da se papa Nikola nije usudio miješati u osjetljivu situaciju u Moravskoj jer mu je bilo stalo do dobrih odnosa s Ljudevitom Njemačkim, čiju je pomoć cijenio (usp. Dvornik 1964, 12). Papa Hadrijan II. spominje to u pismu *Gloria in altissimis Deo* 868. – 869. godine u kojemu se obraća Rastislavu, Svatopluku i Kocelju (usp. *Magnae Moraviae fontes historici*, vol. III, Epp. 39.; Dvornik bilježi MGH, Epp. VI., p. 763. Pismo je sačuvano u slavenskom Žitiju Metodovu i smatra se autentičnim, ali mu latinski izvornik nije sačuvan u vatikanskom arhivu).

Ovisnost pape Nikole I. o Francima vjerojatno je uvjetovana općom situacijom u Europi: franačka prevlast na zapadu, prodiranje Turaka (Islama) na jugu i istoku, uspon Bizanta, početak borbi za investituru. Odgovoriti Rastislavu, čija se kneževina nalazila na granici istočnog i zapadnog europskog civilizacijskog kruga, bilo bi zadiranje u pretenzije istočno franačkog kraljevstva, koje je imalo ovlasti postavljati čak i crkvenu hijerarhiju, a time bi papa i papinstvo općenito, izgubilo važnog političkog i kulturnog partnera i zaštitnika.

Okretanje Rastislava Bizantu može se protumačiti nastojanjem da ponudi savez na vojnom, ali i kulturnom polju. Bizant bi prema takvom savezu na velika vrata ponovno ušao na područje koje pretendira Rim, ali s predznakom ovaj put ne kristijanizacije po kojoj se uspostavljala redovita

crkvena hijerarhija koja bi značila neovisnost kao i pripadnost duhovnom i crkvenom području, nego inkulturacije kršćanstva u novopokršteni narod. A s druge strane, Rastislav bi se tako osigurao od Bugara i Franaka.

Pokrštavanje ili inicijalna evangelizacija moravskog naroda odvijala se kroz razdoblje uoči misije Svete braće.¹³ Prema pisanju cara Heraklija, Bizant je poslao prve misionare među Slavene (usp. Dvornik 1964, 89). No, historiografija bilježi da su misiju među moravskim Slavenima predvodili su istočnofranački misionari iz kontaktnih biskupija Passau, te vjerojatno Salzburg i Regensburg. Ovaj podatak predstavlja važnost i za cjelokupno poimanje misijskog djelovanja Svete braće jer upućuje u važne činjenice koje su oblikovale njihovu paradigmu misionarskog, tj. inkulturacijskog djelovanja, od teoloških postavki, liturgije do crkveno-političkih postavki koje su uvjetovale kasniji nastanak moravsko-panonske dijeceze.

U procesu pokrštavanja postojale su određene razlike između istočne i zapadne Crkve (usp. Sullivan 1954, 17-18), a misija Svete braće po svemu je neusporediva s dotadašnjim misionarskim pothvatima, tj. imala je vlastiti paradigmatički okvir. Krivo tvrde neki znanstvenici da se radilo o kristijanizaciji, tj. inicijalnoj misiji i pokrštavanju. Različitost je u tome što su Sveta braća imala pothvat inkulturacijske misije i uspostave redovite crkvene hijerarhije, tj. neovisne crkvene pokrajine koja bi bila unutar granica države unutar koje su djelovali.

Dolazak dakle Svete braće u Moravsku, otvaranje je puta novog misionarskog djelovanja koje se zasniva na stvaranju kršćanske kulture, koje nije u zapadnoj Crkvi bio jedinstven slučaj¹⁴, ali predstavlja jedinstvenost u tome što bizantski misionari stvaraju liturgijsku književnost po običajima zapadnog, rimskog obreda kontaktnog crkvenog područja, što svoje učenike poučavaju u liturgiji i teologiji zapadne crkvene misli, te što se ipak podlažu jurisdikciji rimskog biskupa, kojemu time priznaju pravo jurisdikcije nad područjem njihove misije.

O tome koliko je taj pothvat Svete braće, dakako vrsno diplomatski, uvjetovan time da se moravsko i panonsko područje izuzmu iz jurisdikcije franačke crkve ili bizantske crkve, nije ovdje potrebno spominjati niti otvarati pitanja kojim se povijesne znanosti tek trebaju pomno pozabaviti. Važno je primijetiti da su pristajanjem uz Rim i rimske prvosvećenike Sveta braća zapravo otvorila vrata i teološkoj, duhovnoj, disciplinskoj i općecrkvenoj misli onih rimskih prvosvećenika koji su bili u bliskom kontaktu s njima i njihovim učenicima.

O rimskim prvosvećenicima 9. stoljeća: Nikola I., Hadrijan II., Ivan VIII. i Stjepan V.

Razdoblje misije Svete braće posebno su obilježila trojica rimskih prvosvećenika koji su bili u bliskom kontaktu s misijom ili njezinim ostvarenjima, pape Nikola I., Hadrijan II., Ivan VIII. i Stjepan V.

Povjesničari se u opisivanju likova ovih rimskih prvosvećenika na različite načine dopunjuju ili isključuju. Temeljno vrelo za istraživanje života rimskih prvosvećenika je *Liber pontificalis*, ali

¹³ „The principal missionaries in Moravia were Frankish priests, and the claims which Passau later voiced that Moravia was part of its diocese, point out that most of the Frankish missionaries were sent to Moravia by the bishops of Passau“ (Dvornik 1970, 79). Jakobson napominje da je misiju inicirao lokalni vladar, knez Rastislav, te je za posljedicu trebalo imati veću povezanost Moravske i Istočno rimsko kraljevstva. Međutim, posljedice su bile drugačije (usp. Jakobsson 2011, 105-106). Na području kneza Kocelja također se odvijala slična situacija, ali je porazom od Njemaca i panonska kneževina pokleknula pred uspostavom slavenske crkvene hijerarhije.

¹⁴ O misijama vidi: Jakobsson (2011).

koje s određenom subjektivnošću neke historiografske podatke ispušta.¹⁵ U našem kratkom opisu donosimo bitne činjenice iz života ovih rimskih prvosvećenika.

Papa Nikola I. (vladao 858 – 867) energično se zalagao za obranu papinskih prava protiv upliva karolinga i istočnorimskih careva, stvarajući tako i raskol između Rima i Bizanta (usp. Kotje-Moeller 2008, 50). Situaciju je pogoršao spor s Focijem, kojega je svrgnutim proglasio papa Nikola I. godine 863., kada je započela ćirilometodska misija. Focije je, s druge strane, kao jedan od najučuenijih patrijarha srednjega vijeka, papi prigovorio krivovjerje i opovrgnuo papinsko pravo na prvenstvo (usp. Kotje-Moeller 2008, 50). I dalje se za papu Nikolu I. tvrdi da je bio energična i temperamentna ličnost, čija je diplomacija ovisila o pravovjernosti Crkve i crkvenih zakona temeljenih na evanđelju i tradiciji vjere.

Zanimljivo je kako mnogi povjesničari previdaju pitanje kako je papa Nikola I. saznao za Svetu braću. Pretpostavke koje iznosi historiografija su vezane uz relikvije sv. Klementa, pape i mučenika, koje su Sveta braća nosila sa sobom u Moravsku. A zapravo možemo postaviti i zaključak da je papa saznao za svetog Konstantina Ćirila i Metoda preko Anastazija Bibliotekara, učenog suradnika i papinskog tajnika koji je održavao dobre diplomatske i intelektualne veze s Bizantom, gdje je sveti Konstantin Ćiril bio učena osoba i poznat na carskom dvoru. Vjerojatno su vijesti o misiji na Krimu također došle do pape, koji je htio upoznati i prihvatiti njihovo djelovanje.

Dvornik odlazak u Rim povezuje sa situacijom koja se odvijala u Rimu i Bizantu i koja je bacila sjenu na odnose ovih dviju Crkava (usp. Dvornik 1970, 132). Put u Rim postavlja pitanje, na koje Dvornik odgovara napomenom da je papa Nikola I. pozvao Svetu braću u Rim. Njihov odlazak u Rim zapravo otvara poglavlje o odnosima rimskih prvosvećenika prema njihovoj misiji, kao i prema ostvarenju zacrtanog plana povratka Ilirika pod svoju jurisdikciju. U takvoj situaciji dolazi i misija Svete braće, koja njihovim dolaskom u Rim 867. godine započinje ostvarenje planova rimskih prvosvećenika. A zapravo se time na neki način produbljuje jaz između dvije Crkve, one zapadne pod upravom Rima i istočne pod upravom Bizanta (usp. Dvornik 1970, 146).

Uspostavljanje crkvene hijerarhije na određenom misionarskom području značilo je da se misija, u smislu kršćanske inicijacije, završava te započinje redoviti život mjesne Crkve. Slavenski knezovi, moravski Rastislav i Svetopluk, te panonski Kocelj, time su htjeli ući u područje europske kršćanske uljudbe, a uspostavom sustava crkvenih dijeceza htjeli su postići i određenu samostalnost naspram Istočno franačkog kraljevstva te njemačkih biskupija iz kojih je – prema zaključcima povjesničara – inicirana kristijanizacija tih područja.

Pripadanje pod jurisdikciju zapadnog patrijarhata, tj. rimskog patrijarhata, slavenske su crkvene dijeceze stavljene pod nekadašnju jurisdikciju Rima nad Ilirikom, uspostavljena je neovisna crkvena organizacija koja je time mogla voditi i neovisnu društvenu politiku.¹⁶

Pored pape Nikole I., ali kasnije i Hadrijana II. stajale su jake ličnosti koje su vodile crkveno političke, uglavnom diplomatske poteze. Među njima ističe se Anastazije Bibliotekar. „Njegovo poznavanje grčkog učinilo ga je neophodnim u diplomatskim kontaktima s Bizantom, briljantni stil doveo ga je do vodstva papinske kancelarije, a njegovo poznavanje povijesti bilo je od koristi tadašnjoj politici kurije i dovelo ga na položaj njezina historiografa“ (Kotje-Moeller 2008, 51).¹⁷

¹⁵ Za životopise rimskih prvosvećenika vidi: *The Lives of the Ninth-Century Popes (Liber Pontificalis). The Ancient biographies of ten popes from A. S. 817 – 891. Translated with an introduction and commentary by Raymond Davis. Liverpool University Press, Liverpool. 1995. Za više vidi bibliografiju: http://www.geschichtsquellen.de/repOpus_03286.html preporučeno 10. 7.2017.*

¹⁶ O odnosu pape Nikole I i Hadrijana II. prema franačkom carstvu, vidi Dvornik (1970, 150-151). Papa Hadrijan II. nastavlja crkvenu politiku svoga prethodnika Nikole I.

¹⁷ O Anastaziju vidi Jedin (2001, 189).

Nikola I. se zbog pravednog uplitanja u moralni život franačkih vladara 862. godine, kada je Rastislav poslao svoj plemeniti zahtjev za biskupom i učiteljima, morao oglušiti, jer bi time izazvao veći gnjev franačkih vladara (usp. Jedin 2001, 146-147). Smrcu Nikole I., 13. studenog 867. godine, popravljaju se odnosi papinstva i carstva.

Nikolin nasljednik, papa Hadrijan II. popravio je narušene odnose papinstva i carstva. O papi Hadrijanu Hruškovský piše da mu je nedostajalo dinamičkog temperamenta svojstvenog prethodniku, Nikoli I. Zatekao je Crkvu u stanju napetosti prema državi i u opasnosti da izgubi i zapadne Slavene, nakon što su se istočni, zajedno s Bugarima, priklonili Bizantu (usp. Hruškovský 1963, 38). Upravo je on dočekaio Svetu braću u Rimu, koji su kao dar papi donijeli relikviju sv. Klementa pape i mučenika. Zasluga je pape Hadrijana dopuštenje slavljena rimske liturgije na slavenskom jeziku (usp. Jedin 2001, 167). Vidi pismo *Gloria in altissimis Deo* upućeno moravskim i panonskim vladarima). Svetoga Metoda zaredio je za nadbiskupa Sirmija 870. godine u Rimu. „Postavljanjem Metodija za sirmijskog nadbiskupa Hadrijan je naglasio rimsko pravo na Ilirik: Sirmijum je nekad bio glavni grad Ilirika.“ (Jedin 2001, 167). Ali je Hadrijan II. bio neuspješan u pokušaju da svetog Metoda, kojega su zatočili vjerojatno u Ellwangenu izbavi iz zatvora. Tek je njegov nasljednik, papa Ivan VIII. postigao povrat Metoda na njegovu službu, ali uz klauzulu zabrane slavenskog jezika u rimskom obredu. Papa Ivan VIII. nije imao čisti stav prema slavenskom jeziku u liturgiji, a njegov nasljednik, papa Stjepan V. učinio je sve u njegovoj moći da na djelo sv. Metoda baci i *damnatio memoriae*.

Nakon smrti sv. Metoda godine 885. njegovi učenici, a i postavljeni nasljednik na nadbiskupskoj stolici, sv. Gorazd, protjerani su iz Moravske i Panonije. Premda je misija doživjela neuspjeh u Moravskoj, koja je pala dolaskom Mađara, njihovo se djelo sačuvalo u tradiciji slavenske liturgije na području Hrvatske, Makedonije i Bugarske.

Za papu Ivana VIII., Hubert Jedin tvrdi da je bio posljednji veliki papa 9. stoljeća (usp. Jedin 2001, 169). Nakon krunidbe Karla Čelavog 875. godine, Ivan VIII. preuzima pitanje crkvene i državne politike Italije. Od godine 879. bio je priklonjen istočno franačkoj karolinškoj lozi, te se pokazao kao dobar diplomat kojemu je stalo do unutarnjeg smirenja i uređenja odnosa Crkve i države. Predstavljao se i kao Petrov nasljednik, ali i vrstan državnik kojemu je bilo stalo do inteligentnih rješenja unutarcrkvenih pitanja koja su bila neodvojiva od državnih. Ubijen je 15. prosinca 882. godine.

Između Ivana VIII. i Stjepana V., koji su bili povezani s ćirilometodskom misijom i njihovim naslijedom, rimski su prvosvećenici bili Marin (882 – 884) i Hadrijan III. (884 – 885). Njihove kratke pontifikate obilježila su stremljenja obnove carstva (usp. Jedin 2001, 172).

Papa Stjepan V. nastupio je potpuno drugačije. Energičan i odlučan naspram uplitanja carstva u crkvena pitanja, postavljen je papom mimo careve volje. A njegova diplomatskičnost uvjetovala je i pad Karla III. (usp. Jedin 2001, 172). Oštro je nastupio i prema panonsko-moravskoj nadbiskupiji i prema sv. Metodu. Naime, zabranio je u potpunosti slavenski jezik u rimskom obredu i optužio Metoda da je ignorirao ranije rečene upute Ivana VIII. u pitanju liturgijskog jezika (usp. Betti 2014, 46). U strahu da se nadbiskupija ne raspline pod utjecajem slavenskog klera, predao je Metodovu nadbiskupiju franačkom kleru želeći tako sačuvati njihovu poslušnost Rimu, a vjerojatno je i diskreditirao svetog Metoda i učinio da njegovo djelo u Rimu padne u zaborav (usp. Betti 2014, 51).

Razdoblje pontifikata od Nikole I. (858) do Ivana VIII. (882) obilježeno je duhovnim procvatom u Rimu. Uz pomoć spomenutog Anastazija Bibliotekara, koji je bio pisac i prevoditelj s grčkog jezika, gotovo da je cvala književnost i diplomacija. Vrijedno je spomenuti da je započeto pisanje *Vita* rimskih prvosvećenika. „Ta četvrtina stoljeća rimskog kulturnog cvata postala je značajna za razvoj srednjovjekovne misli u Rimu. Svršila je slomom karolinškog papinstva, što se opaža i po prekidu tradicionalnih papinskih *Vita* u *Liber pontificalis*. U papinskoj knjizi nedostaju već

Vitae umorenog Ivana VIII. i njegovih kratkovjekih nasljednika Marina i Hadrijana III. Posljednji rimski biskup koji je dobio biografiju na stari način bio je Stjepan V. (885 – 891), Formozov prethodnik“ (Jedin 2001, 190).

Kulturnu djelatnost nastavit će kasnije istočnofranačko, tj. njemačko carstvo pod otonovskom renesansom, a u tome će se posebno očitovati pisarska djelatnost njemačkih opatija koje su za potrebe apostolske stolice priređivale i liturgijske knjige.

Teološke rasprave u navedenom razdoblju vođene su u prekoalpskim zemljama, a Rim je u tome stajao po strani. Ono što je Rimu pak bilo veća preokupacija, bilo je misijsko djelovanje svedeno na uspostavu i potvrdu crkvene organizacije na novoosvojenim područjima (usp. Kotje-Moeller 2008, 52). To je bilo posebno vidljivo u nastojanjima da svetoga Metoda papa zaredi za biskupa i dodjeli mu dijecezu, kasnije i metropolitansko središte.

Neki naglasci teološke misli rimskih prvosvećenika 9. stoljeća

Djelovanje rimskih prvosvećenika povezanih s misijom Svete braće pokazuju kontinuitet u teološkoj misli i političkoj aktivnosti, a diskontinuitet u odnosu na samu misiju i na Svetu Braću. Nikola I., Hadrijan II. i Ivan VIII. podržavali su djelo svetih Konstantina Ćirila i Metoda, te su dopuštenjima liturgijskog jezika i glagoljskog pisma, nastojali da se provede dublja evangelizacija i učvrsti kršćanska misao u tradiciju slavenskih naroda. Pored toga, misiju Svete braće iskoristili su da ostvare i svoje političke planove učvršćivanjem položaja Rima u Srednjoj Europi. Tek je Stjepan V. negativno reagirao na djelo Svete braće, ali je provodio sličnu politiku kao njegovi prethodnici.

U ovom dijelu našeg rada napraviti ćemo kratak osvrt na izabrane izvore rimskih prvosvećenika. Tekstove izvora crpimo iz „Zbirke sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu“ koju je sastavio Heinrich Denzinger 1854. godine, a predstavlja jedan od nezaobilaznih teoloških kompendija (usp. Mateljan 2002, 236).

Zaključci sinode u Rimu 862, koje su prva dva članka „zasebno prenesena kao umetak u pismo Nikole I. *Quae apud Constantinopolitanum urbem* biskupima Azije i Libije ... i u njegovom pismu *His ita se habentibus* caru Mihaelu“ (Sinoda u Rimu 862; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu 2002, 177) ističu crkveno-pravno potvrđivanje pozicije Rima kao *primus inter pares* Crkve, slikom vrhovnog sudišta u pitanju potvrde pravovjerja sveopće Crkve, kako Istoka tako i Zapada. U zaključcima navedene sinode osuđuje se zabluda teopasijanaca.¹⁸ Ono što je znakovito upravo je pisanje o njihovoj osudi Istočnim Crkvama. Ako u obzir uzmemo

¹⁸ O zabludi teopasijanaca, koji ističu kako je na križu trpio ne samo Sin, nego Bog sav – jer bi drugačije po njima to bio iskaz Božje nemoći – govori se na nekoliko mjesta. Ispravno vjerovanje, nasuprot ove zablude, nalazi se u zaključcima sinode u Rimu 382.: „Tko kaže da je u mukama križa bol osjećao Bog, a ne tijelo s dušom u što se Krist, Božji Sin odjenuo ... taj ne misli pravo“ (*Tomus Damasi* odnosno ispovijest vjere biskupu Paulinu Antiohijskom; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu 2002, 46). Zatim pismo Leona I. Velikog *Licet per nostros* od 13. lipnja 449. u kojem se ističe: „Tijelo nije umanjilo ono što pripada boštvu; boštvo nije umanjilo ono što pripada tijelu“ (Pismo *Licet per nos* Julijanu iz Kosa; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu 2002, 79). Može se spomenuti pismo *Olim quidem* pape Ivana II. carigradskim senatorima iz ožujka 534. u kojem papa odgovara na pitanja koja mu je postavio car Justinijan: „Da li se Krista i našeg Boga može nazivati jedan iz Trojstva, to jest jednom svetom osobom od triju osoba svetog Trojstva? Da li je Krist, koji je po svom božanstvu nepovrediv, trpio u tijelu?“ (Pismo *Olim quidem*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu 2002, 112-113). Spomenut ćemo još konstituciju *Nuper nos* od 16. ožujka 1743. pape Benedikta XIV.: „... po toj definiciji se osuđuje bezbožno krivovjerje onih, koji si Trishagionu, koji su predali anđeli i koji je zapjevan na spomenutom kalcedonskom saboru: „Sveti Bože, sveti jaki, sveti besmrtni bože, smiluj nam

prethodni povijesni pregled konteksta vremena i mjesta Crkve 9. stoljeća, ovaj tekst može se tumačiti kao želja rimskog prvosvećenika da se, kako na Istoku tako i na Zapadu, potvrđi vjerovanje Crkve pred sve većom prijetnjom koju su predstavljali prodori Arapa. Još više što papa Nikola I. ističe, između redaka, želju za stabilnošću – posebno u pismu *Proposueramus quidem* caru Mihaelu od 28. rujna 865.: „Vas pak molimo, nemojte nanositi ništa štetno Božjoj Crkvi; ona naime ne nanosi ništa štetnoga Vašemu carstvu, jer ona od vječnog božanstva više zaziva za njega stabilnost“ (*Proposueramus quidem*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 178).

Nadalje, jasnim odvajanjem suda države o teološkim pitanjima te uplitanje klerika u političke ovozemaljske poslove, izraženim u istoimenom pismu (usp. *Proposueramus quidem*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 178-179), papa ističe kako kršćanski vladari Crkvu trebaju u pitanjima vjere odnosno pokazivanja puteva do Boga i vječnog spasenja (usp. *Proposueramus quidem*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 179), dok se prvosvećenici i kler općenito, poučeni evanđeoskim naukom, koriste „carskim zakonima samo za vremenite stvari“ (*Proposueramus quidem*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 179) – ova distinkcija također se može tumačiti u smjeru stvaranja stabilnosti unutar Crkve.

Pismo Nikole I. *Ad consulta vestra*, datiranog na 13. studenog 866., donosi nekoliko važnih činjenica koje su moguća potkrepa teze o *paradigmi jedinstva* i želje rimskih prvosvećenika za obnovom crkvenih odnosa Istoka i Zapada prema kojoj želimo doći ovom analizom izvora za rimske prvosvećenike. U tim „odgovorima izaslanstvu kneza Borisa iz Bugarske, koji je sa svojim narodom bio prihvatio kršćansku vjeru“ (*Ad consulta vestra*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 180-182), osim potvrđivanja svetosti ženidbe i govora o valjanosti ženidbene privole te iznošenja činjenica o valjanosti krštenja, nalazimo zapis o odbacivanju svake vrste prisile kod prihvaćanja vjere, odnosno svima onima koji odbijaju navještaj „nikako im se ne smije nanijeti nasilje kako bi povjerovali“ (*Ad consulta vestra*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 181). Osim toga, Nikola I. osuđuje svako iznuđivanje priznanja zločina mučenjem, odnosno „takve stvari nikako ne odobrava niti Božji niti ljudski zakon, jer priznanje mora biti dobrovoljno a ne protiv volje i ne smije se na silu istjerati, nego svojevoljno iznijeti“ (*Ad consulta vestra*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 181). Rimski prvosvećenik stavlja se u obranu naroda i pojedinaca koji su tek došli u doticaj s kršćanskom porukom kako bi ih se zaštitilo od svake prisile, te kako bi svjedočanstvo Crkve do njih došlo u svoj autentičnosti. Iako je kasnije učiteljstvo u suprotnosti, napose Inocent IV. s konstitucijom *Cum adversus* od 22. veljače 1244. „u kojoj on potkrepljuje prestroge zakone cara Fridriha II., kao i konstitucija *Ad extirpanda* od 15. svibnja 1252. koja u svojem 25. zakonu zapovijeda ono što odbacuje Nikola I., da uhićene krivovjernike treba *pod prijetnjom otkidanja udova i smrti prisiliti ... da priznaju svoje krivovjere i da druge optuže*“ (*Ad consulta vestra*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 181), učiteljstvom Nikole I. Crkva je u vrijeme njegova pontifikata zauzela poziciju koju se tek u kasnijim povijesnim kontekstima može vidjeti kao ostvarenu, a prolongiranje ostvarenja ciljeva i zaključaka pojedinih pisama, konstitucija i govora svakako možemo naći i u proturječjima kasnijih papa. „Nikola I. bio je prvi veliki predstavnik srednjovjekovnog papinstva, od kojega zapravo i potječe crkveno-političke zamisli Grgura VII. i Inocenta III. On je težio za tim da sačuva nezavisnost i slobodu Crkve od državnih zahvata u duhovne poslove“ (Franzen 1993, 138). Iznova se nameće zaključak da je ovdje riječ o papi diplomatu koji je svojim djelovanjem želio stvoriti ozračje stabilnosti, kako

se“ dodavali: “koji je raspet za nas” te su tako tvrdili da Božja narav triju osoba može trpjeti i da je smrtna“ (*Nuper nos*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 467).

u odnosima Istoka i Zapada, tako i u odnosima onih prema kojima Crkva odlazi navješćujući im Evanđelja. Učiteljstvo Nikole I. imalo je i određene više ciljeve i s Misijom Svete braće, budući da se uklapa u opće ozračje dokumenata koji žele mnoge narode u jedinstvu, ne prisilno dovedene u Crkvu i s jednakim pravima kao i stari narodi.

U tom vidu možemo gledati pismo Hadrijana II., nasljednika Nikole I., koji u pismu *Gloria in altissimis Deo* daje široka prava Misiji, posebno glede upotrebe slavenskog jezika u bogoslužju. Iako je ovaj papa nezainteresiran za velike ciljeve, ipak nastavlja politiku kurije započetu u vrijeme Nikole I. Slavenski knezovi obavještavaju se i potiču na prihvaćanje Misije, daje se potvrda misionarskog rada, a posebno se naglašava prihvaćanje slavenskog jezika u bogoslužju, tek s naznakom da se Poslanica i Evanđelje čita uz slavenski jezik i na latinskom jeziku, kako bi se, možemo zaključiti sačuvala veza sa Rimskom stolicom, nasljednikom apostola Petra (usp. Žitije Metodovo 8; Žitija Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela 1985, 91-119).

Hadrijanov nasljednik Ivan VIII. također je na liniji prethodnih pontifikata. Važno je istaknuti njegovo pismo *Unum est* u kojem potiče knezove Sardinije da dokinu ropstvo, te da u duhu kršćanstva „za ljubav Kristovu otpuste“ robove i budu savršeni nasljedovatelji Kristove ljubavi (*Unum est*; Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu 2002, 186), gdje ljubav možemo smatrati uvjetno rečeno tehničkim pojmom za svjedočanstvo. Crkva 9. st. dolazi nam u navedenim pismima u velikom sjaju koji je dodatno osvijetljen poticajima Misiji, koji su svojevrsnu krunu dobili u uspostavi Moravske biskupije na čelu sa Svetim Metodom.

Na temelju iznesenih elemenata nauka, uzetih iz izabranih izvora za rimske prvosvećenike 9. stoljeća, može se zaključiti kako su ideali prve, apostolske Crkve, u ovom trenutku povijesti još uvijek živi i Rim se nasuprot svim političkim težnjama i unutar crkvenim borbama na čelu s rimskim prvosvećenicima trudi ostati na njihovoj liniji, napose u očuvanju jedinstva Istoka i Zapada pred sve snažnijom opasnošću koju predstavlja prodor Arapa, ali i teološka razilaženja uvjetovana odnosima između carstva i Crkve, te drugim okolnostima 9. stoljeća koja su otvorila nova poglavlja povijesti Europe.

U vrijeme pontifikata Stjepana V. sve su glasniji oni koji traže politički pristup crkvenom djelovanju, Crkva se povodi za željama knezova, što naposljetku dovodi do sloma visokih ciljeva postavljenih u pontifikatu Nikole I. Papa Stjepan V. uzrokuje svojom neodlučnošću konačni slom Misije. U njegovo vrijeme na Misiju se baca *damnatio memoriae*, a sam papa osuđuje Metoda i njegove učenike da su se oglušili na upute njegovog prethodnika Ivana VIII. u pitanjima slavenskog jezika u bogoslužju (usp. Betti 2014, 46). Mišljenja se oko ovog pontifikata kao i pontifikata Ivana IX. koji nastavlja Stjepanovu politiku razilaze. No, svakako se može reći da se uzrok zaokreta može naći u unutarnjim kurijalnim previranjima, zavidnosti njemačkog i franačkog klera uspjehom misije, te naposljetku težnjom zemaljskih vladara, ali i biskupa s klerom za teritorijalnom prevlašću.

„Paradigma jedinstva“ – ključ čitanja teološke misli rimskih prvosvećenika 9. stoljeća i misijskih napora Svete braće

Bez obzira na potpuno drugačiju politiku rimske kurije u pontifikatima od 867 do 882 u odnosu na politiku od 885 do 900, prvo navedeno razdoblje, koje se odnosi na pontifikate pape Nikole I. (858 – 867), pape Hadrijana II. (867 – 872) i pape Ivana VIII. (872 – 882) navodi na donošenje nekih zaključaka na temelju analize svakog pontifikata u odnosu prema Misiji. Sve ove činjenice mogu nas dovesti do postavljanja teze o *paradigmatu jedinstva*, jer se poduzeti koraci u misiji Svete braće mogu promatrati paradigmatki.

Paradigma jedinstva bila bi tako skup kulturno jezičnih i kulturno povijesnih činjenica koje paradigmatki postavljene stoje kao poticaj i ostvareni misijski projekt Svete braće i Rimske

kurije u nastojanju za stvaranja jedinstva Slavena s Rimskom Crkvom na temeljima upoznavanja i prihvaćanja cjelovite istine evanđelja te imaju intenciju biti uzor okolnim narodima u podizanju svijesti o ljudskom dostojanstvu obnovljenom i podignutom u Kristu, nasuprot svih državnih težnji i pretenzija kao i pogrešnom korištenju evanđeoske poruke u čisto političke svrhe.

Grivec ističe kako je papa postavivši svetog Metoda za moravsko-panonskog nadbiskupa „imao velike planove“ (Grivec 1985, 95) te da je „Slavenska crkvena pokrajina trebala ... ubrzati pokršćavanje Slavena i istodobno zaustaviti preveliku vlast Bizanta i Nijemaca“ (Grivec 1985, 95), s čime se možemo složiti tek djelomično. Papa Nikola I. sa ciljevima svog pontifikata, koje djelomično nastavlja Hadrijan II. kao i Ivan VIII. daju naslutiti da je papa zaista imao velike planove sa misijom Svete braće. Postavivši Metoda za Panonskog nadbiskupa u Sirmijum, sjedištu svetog Andronika, učenika svetog Pavla, može se zaključiti o želji rimskih prvosvećenika da istaknu pravovjernost slavenskih misionara u pogledu poslušnosti Crkvi i tradiciji vjere, ali i u nastojanjima da pomognu slavenskim narodima postići određenu neovisnost u crkvenoj upravi, pod jurisdikcijom rimske Crkve. Ovdje stoji i zaključak da je papa tim činom dao podršku misiji u vidu stvaranja jedinstva vjere i jurisdikcije. Sveti Andronik, kao jedan od sedamdesetorice Isusovih učenika poslan je širiti poruku evanđelja, utemeljen i ujedinjen oko svetog Petra, kao prvog među jednakima koji treba utvrđivati vjeru svih u duhu sinodalnog jedinstva.¹⁹ Odabravši grad Sirmij kojemu je zaštitnik sveti Dimitrije, jednako kao i rodnom gradu Svete braće, Solunu, papa je imao za cilj s jedne strane pokazati volju ne samo za obnovom odnosa primata, koji se u Crkvi ne smije gledati kao politički odnos vazalstva koji bi činio ostale Crkve podređenima, već čini Petrovu stolicu u Rimu središtem potvrde vjere i jedinstva Crkve, a s druge strane, budući da je Solun bio glavni grad Ilirika i sjedište papinskog legata za Ilirik, papa je time htio povezati svoja nastojanja za povratkom uzurpirane jurisdikcije nad spomenutim područjem. Uz iznesene teze o nastojanju za pokušajem obnove narušenih odnosa Istoka i Zapada dodatne argumente daje Bratulić koji ističe kako se „burne i brze promjene u politici Rimske kurije od 870. do 885., tj. u toku petnaest godina koliko je Metodije bio arhiepiskop, odlikuju se specifičnim potezima Kurije a koji idu za stabilizacijom crkvenog života u slavenskim kneževinama“ (Bratulić 1986, 48). Nasuprot raširenom mišljenju da je kreator kurijalne politike tog vremena bio Anastazije Bibliotekar (Bratulić 1986, 48), Bratulić iznosi tezu da je takve poslove obavljao Metod. „Njegova diplomatska sposobnost, moć uvjeravanja, pravovjernost i odanost idealu Petra kao nasljednika Kristova ... one su bitne determinante Metodijeve crkvene politike pred kojima je spora i nepovjerljiva pragmatika Rimske kurije bila razoružana“ (Bratulić 1986, 49).

Na kraju možemo zaključiti da je Rim, prvotno rezerviran prema Misiji, prihvatio mogućnost jednog takvog pothvata da se krene prema višim idealima crkvenog života, a ne samo prema stabilizaciji odnosa među slavenskim kneževinama, preuzimanje jurisdikcije nad Ilirikom, Bugarskom i slično. Ideali su slom doživjeli u vrijeme pontifikata Stjepana V. koji se poveo željom za skupljanjem što većeg broja zemalja nad kojima bi vršio svoj utjecaj. Osim toga, umetanje

¹⁹ „Grčki pojam *synodos* doslovno znači *hodaње zajedno*, odnosno djelovanje više osoba sukladno istom cilju. U nazivlju drevne Crkve znači isto što i *koncil*, odnosno skupština biskupa... Sinode su jamačno nastale iz potrebe biskupa da se posavjetuju kad god bi problemi poprimili šire značenje od mjesnoga, ali i iz njihove svijesti da čine biskupsko tijelo čija je obveza čuvati apostolsku predaju“ (Semeraro 2009a, 1035). Semeraro ističe kako se danas sinodalnost promatra kao „ontološka dimenzija crkvenog ustroja“ (Semeraro 2009a, 1036) u kojoj se pokazuje crkveno zajedništvo. „Sinodalnost, kao operativna dimenzija *communio ecclesiarum*, u pravome smislu se ostvaruje jedino u vršenju biskupske službe. Izražava se u punome i najvišem obliku, važećem za cijelu Crkvu, u redovitom i kolegijalnom djelovanju *coetus episcoporum* a ostvaruje se s obvezujućom valjanošću, omeđenom na skupinu mjesnih Crkava, na manjim koncilima i biskupskim konferencijama.“ (Semeraro 2009a, 1036); Usp. Perić (2016, 297-310); Bižaca (2012, 295-298).

klauzule *Filioque* u nicejsko-carigradsko vjerovanje, najprije postupno u pojedinim zemljama tadašnje Europe, a zatim s potvrdom Rima i u čitavoj Zapadnoj Crkvi²⁰, dovelo je do konačnog razdvajanja Istočne i Zapadne Crkve, ne samo na temelju političkih, kulturnih, jezičnih razlika, već na temelju duboku teoloških razloga koji su kasnije rezultirali međusobnim anatemama između papinskoga izaslanika i carigradskog patrijarha 1054. godine.

Zaključak

Tematika ćirilometodske misije i njezinih posljedica, koja se znanstveno *reciklira* već više desetljeća, pokazuje zanimljivost u pogledu posebnosti i značenja za opću crkvenu i društvenu povijest srednje Europe, koju je u interesima suvremenih znanstvenih pristupa vrijedno ponovno vrednovati. Ovaj rad doprinos je takvom interdisciplinarnom pristupu i iščitavanju činjenica, osoba i događaja vezanih uz inkulturacijsku misiju svetih Konstantina Ćirila i Metoda koja je značila začetak kulturne, crkvene i duhovne povijesti slavenskih zemalja srednje Europe. Teološkom refleksijom i teološkim kvalifikacijama događaja misije daje se doprinos i dodatna potvrda vrijednim istraživanjima koja su prethodila ovome.

Ulazak Svete braće Konstantina Ćirila i Metoda u inkulturacijski misijski pothvat 863. godine na području velikomoravske kneževine, otvora brojna pitanja crkvene povijesti i crkvene discipline koju su stvarali i nad kojom su apostolskom vlašću bdjeli rimski prvosvećenici. Sveta braća svoju su misiju podvrgnula rimskoj Crkvi, premda su bili poslanici bizantskog cara, a prema tome i bizantske, istočne Crkve koja je u to vrijeme još uvijek bila u faktičkom jedinstvu s rimskom Crkvom. Ćimbenici koji misiju povezuju s Rimom su prvenstveno rimski obred na staroslavenskom jeziku i liturgijske knjige koje je apostolskom vlašću, prema navodima hagiografije, potvrdio papa Hadrijan II., potreba ređenja kleričkog podmlatka koji su poučavali za potrebe Crkve u Moravskoj Sveta braća, ređenje biskupa, ali i diplomatska odgovornost Svete braće i svijest o djelovanju na području koje prema drevnim odredbama pripada jurisdikciji rimske Crkve. U takvoj, crkvenoj stvarnosti, dolazi i ona društvena, vezana uz uspostavu vlastite crkvene hijerarhije pod upravom Rima, a u svrhu neovisnosti slavenskih naroda u crkvenoj i političkoj stvarnosti srednje Europe.

Misijsko djelovanje Svete braće bilo je praćeno discipliniranim odredbama rimskih prvosvećenika, vezanim isključivo uz navedeno područje, ali i uz opće crkvene i teološke disciplinske i ćudoredne odredbe papa Nikole I., Hadrijana II., Ivana VIII. i Stjepana V. Rimski su prvosvećenici, tj. rimski pape, nastojali pratiti događaje vezane uz kristijanizaciju i inkulturaciju novih naroda na području cijele zapadne europske i crkvene civilizacije, te upravljati apostolskom vlašću na ispravno izvršavanje kršćanskih zadaća vezanih kako uz misije tako i uz kršćansku

²⁰ Carigradski je sabor (381.) definirao da Duh Sveti *izlazi* od Oca. Kalcedonski je koncil 451. godine potvrdio da je zabranjeno svakom ćovjeku tumaćiti ove odredbe drugaćije, ili sastavljati nove, kao i dodavati nešto proglašeno (usp. Lacoste 2013, 98-99). „Prema nekim rukopisima ... III. sinoda u Toledu, održana 589., bila je dodala nicejsko-carigradskom simbolu *Filioque*, koji je priznavao da Duh Sveti izlazi od Oca i Sina“ (Lacoste 2013, 99). Ono što je važno navesti je sljedeća povijesna ćinjenica: „... dok su, u svojim spisima, pape kao Leon Veliki, Hormizda i Grgur Veliki prihvaćali *Filioque*, rimska je Crkva odbijala uvesti ga u ispovijest vjere. Štoviše papa Hadrijan I. (772 – 795) izrićito je zauzeo stav protiv tog uvrštavanja nakon što je Karlo Veliki kritizirao bizantski stav“ (Lacoste 2013, 100). *Filioque* nije prihvaćao ni papa Leon III. (795 – 816) koji je odbio „dati da se *Filioque* pjeva u simbolu u Rimu; štoviše, dao je urezati nicejsko-carigradski tekst, bez dodatka, na dvije srebrne ploće, smještene jedna desno druga lijevo od ulaza u konfesiju bazilike svetog Petra“ (Lacoste 2013, 100). Dodatak nicejsko-carigradskom simbolu prihvatio je tek papa Benedikt VIII. (1012 – 1024) (usp. Lacoste 2013, 100).

svakodnevicu uspostavom kršćanske kulture. Odredbe vezane uz disciplinu i ćudoređe rimskih prvosvećenika ocrtavaju se i u djelovanju Svete braće, a vezane su ne samo uz liturgijski jezik i liturgijsku praksu već i uz nastojanja oko uspostave kršćanske kulture u Moravskoj i Panoniji, kasnije i na prostoru istočne jadranske obale.

Teološku kvalifikaciju misijskom djelovanju Svete braće posebno daje njihovo djelovanje prema modelu paradigme jedinstva, prema kojoj su ih i prepoznali rimski prvosvećenici i prihvatili njihovo djelovanje. *Paradigma jedinstva* pojam je koji označava skup kulturno povijesnih i kulturno jezičnih činjenica koje se predstavljaju kao poticaj misijskom projektu i označavaju njezino ostvarenje s ciljem stvaranja jedinstva slavenskih kršćanskih naroda s rimskom Crkvom, a temelji se na upoznavanju i prihvaćanju cjelovite istine evanđelja oslobođene svjetovnih intencija. Paradigma jedinstva tako postaje i poticaj drugim narodima u ostvarenju i podizanju svijesti o ljudskom dostojanstvu obnovljenom i podignutom u Kristu, a ostvarenom u redovitom življenju kršćanske kulture. Ostvarenje paradigme jedinstva vidljivo je u samoj misiji Svete braće, ali i u djelovanju njihovih učenika nakon 885. godine, tj. uspostavom kršćanske kulture zapadnog slavenskog, ali i istočnog slavenskog kulturnog kruga, koje je podiglo tradiciju kršćanske kulture Slavena od Baltika do Jadrana.

Teološki pojam paradigme jedinstva, koji svoje mjesto nalazi unutar misiologije kao grane fundamentalne teologije koja se specifično bavi misijskim djelovanjem Crkve, tek je jedan segment povijesti ćirilometodske misije, koji donosimo kao svoj argument u njezinom ponovnom, teološkom i crkvenopovijesnom proučavanju i vrednovanju., tek je jedan segment povijesti ćirilometodske misije koja može biti interdisciplinarno, teološki i crkvenopovijesno ponovno proučena i vrednovana. Stoga istraživanje koje smo proveli predstavlja početak, poticaj, a usudujemo se reći i paradigmu za daljnja istraživanja, temeljena na teološkom i interdisciplinarnom metodološkom pristupu kao doprinosu cjelokupnoj *cyrillometodiani*.

REFERENCES

Primary sources

- Ad consulta vestra*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređa, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 180-182.
- Licet per nos*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 79-80.
- Nuper nos*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 466-469.
- Proposueramus quidem*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 178-179.
- Sinoda u Rimu 862*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 177-182.
- Tomus Damasi*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 45-47.
- Unum est*. 2002. Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, Heinrich Denzinger-Peter Hünermann (ed.), Đakovo, 186.
- Žitje Konstantinovo*. 1985. Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela, Josip Turčinović (ed.), Zagreb, 27-89.

Žitje Metodovo. 1985. Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela, Josip Turčinović (ed.), Zagreb, 91-119.

Secondary sources

- Betti, Maddalena.* 2014. The Making of Christian Moravia (858 – 882). Leiden – Boston.
- Bižaca, Nikola.* 2012. Sinodalnost preduvjet uspjeha nove evangelizacije. In Crkva u svijetu XLVII/3, 295-298.
- Bosl, Karl.* 1964. Probleme der Missionierung des Böhmisches-Mährischen Herrschaftsraumes. In Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863 – 1963. Köln, 1-38.
- Bratulić, Josip.* 1986. Rimska kurija i misija Konstantina-Ćirila i Metodija. In Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu XXXVI, 45-50.
- Damjanović, Stjepan.* 2015. Tisućljetno hrvatsko glagoljaštvo i njegovi ćirilometodski korijeni. In Radovi-Zavod za hrvatski povijest XLVII, 39-59.
- Descourtieux, Patrick.* 2013. Patristička i bizantska teologija. In Povijest teologije, Jean-Yves Lacoste, Zagreb, 40-113.
- Dvornik, Francis.* 1970. Byzantine Missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius. New Jersey.
- Dvornik, Francis.* 1964. Byzantium, Rome, the Franks, and the Christianization of the Southern Slavs. In Cyrillometodiana 6, 85-125.
- Franzen, August.* 1993. Pregled povijesti Crkve. Zagreb.
- Grivec, Franc.* 1985. Sveti Ćiril i Metoda. Slavenski blagovjesnici. Zagreb.
- Helwig, Monika.* 2005a. Evangelizacija. In Suvremena katolička enciklopedija. Split, 333-335.
- Helwig, Monika.* 2005b. Misija. In Suvremena katolička enciklopedija. Split, 77.
- Hruškovský, Francis.* 1963. The Relations of the rulers of Great Moravia with Rome. In Slovak Studies III. Cyrillo-Methodiana. Rome, 21-77.
- Jakobsson, Sverrir.* 2011. Mission miscarried: The narators of the ninth-century missions to Scandinavia and Central Europe. In Bulgaria Mediaevalis. Sofia, 89-109.
- Jedin, Hubert.* 2001. Velika povijest Crkve III/1. Zagreb.
- Kotje, Raymund – Moeller, Bernd.* 2008. Ekumenska povijest Crkve 2. Zagreb.
- Kuhar, Kristijan.* 2014. Slavenski liturgijski izvori od IX. do XIII. stoljeća. In Diacovensia: teološki prilozi XXII/3, 363-379.
- Mateljjan, Ante.* 2002. Denzinger na hrvatskom. In Crkva u svijetu XXXVII/2, 236-238.
- Perić, Porfirije.* 2016. Pravoslavno poimanje sinodalnosti/sabornosti Crkve. In Bogoslovska smotra LXXXVI/2, 297-310.
- Semeraro, Marcello.* 2009. Misija (misija). In Enciklopedijski teološki rječnik. Zagreb, 654-655.
- Semeraro, Marcello.* 2009a. Sinoda. In Enciklopedijski teološki rječnik. Zagreb, 1035-1037.
- Sullivan, E. Richard.* 1954. Early Medieval Missionary Activity: A Comparative Study of Eastern and Western Methods. In Church History. Cambridge, 17-35.
- Tandarić, Leonard.* 1986. Sveti Ćiril i Metodije - novi pristup evangelizaciji. In Bogoslovska smotra LV/3-4, 369-375.
- Zagiba, Franz.* 1964. Die Missionierung der Slaven aus „Welschland“ (Patriarchat Aquileja) im 8. und 9. Jahrhundert. In Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863 – 1963. Köln, 274-311.

SUMMARY: ROMAN PONTIFFS IN THE TIME OF CYRILLO-METHODIAN MISSION.

The research and presentation of the persons related to the Cirillo-methodian inculturation mission which is given in this paper, namely the Roman pontiffs, includes research of the history of Church, historical context and activities of the Roman pontiffs in the leading of the Church. The influences on the theological and disciplinary thought of the Roman pontiffs had historical circumstances, among which specially Christianization and inculturation of Christianity among the new nations gathered in the area of the Central Europe. Missionary activity was realized within the framework of the missionary paradigm or model: from the initial Christianization, catechesis, to the formation of the regular church hierarchy, which meant the conclusion of the inculturation. The mission of Saints Constantine Cyrill and Methodius was realized outside of such paradigm and under different circumstances, under the influence of the Roman pontiffs.

In the first part, we are presenting the theological meaning of the missions generally in the Church context, with the emphasis on the Cirillo-methodian mission. The second part investigates life and activity of the Saints Constantine Cyrill and Methodius and their inculturation mission among the Slavs. In the third part of this paper, authors are investigating historical circumstances, historical and ecclesiological context that influenced on the realization of the missionary activity of the Holy Brothers. The fourth part investigates the lives of the popes that had the influence on the Cirillo-methodian mission, namely popes Nicolas I, Hadrian II, John VIII and Stephen V. Theological thought with the emphasis on the Cirillo-methodian mission of the above mentioned Roman pontiffs is presented in the fifth part. The sixth part presents the paradigm of unity as the model of the realization of the missionary activity of the Holy Brothers. The paradigm of unity is described as the patterns that guided the Holy Brothers to create the unity of the nations on the fundamentals of the Gospel, in contrast to the political and social forces of that time.

Silvio Koščak, Mth
Zagreb University
Catholic theology faculty
Trg Slobode 11
HR-42000 Varaždin
Croatia
koscak.silvio@gmail.com

Kristijan Kuhar, Mth
Old Church Slavonic Institute in Zagreb
Demetrova 11
HR-10000 Zagreb
Croatia
kristijan.kuhar@stin.hr